

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СЛУХОМОВЛЕНЕВОЇ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ»**

Виконала студентка 2 курсу, групи KorLb1–M18
спеціальності 016 Спеціальна освіта
"Логопедія. Спеціальна психологія"
Федорчук Ірина Василівна

Керівник:
Бєлова О.Б., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних основ
корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2019р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПAM'ЯТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1 Науково-теоретичні основи вивчення «пам'яті» як психічного процесу	6
1.2 Закономірності розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з типовим психофізичним розвитком	13
1.3 Особливості розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення	17
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СЛУХОМОВЛЕНЕВОЇ ПAM'ЯТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ	21
2.1 Методики дослідження слухомовленевої пам'яті у дошкільників	21
2.2 Аналіз матеріалів дослідження.....	27
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СЛУХОМОВЛЕНЕВОЇ ПAM'ЯТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ	38
3.1 Обґрунтування методів формування слухомовленевої пам'яті у дошкільників	38
3.2 Методика формування слухомовленевої пам'яті у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.....	46
3.3 Результати формувального експерименту.....	60
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. Головним завданням освітньої системи є всебічний розвиток особистості дитини (І. Бех, В. Синьов та ін.). Велику увагу у навчанні приділяють розвитку психічних процесів, зокрема – пам'яті, яка є невід'ємним компонентом будь-якої форми діяльності дитини. Порухення мовлення здатне вплинути на функціонування суміжних пізнавальних процесів, відповідно й пам'яті (О. Белова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Т. Сак, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Тому, недостатній розвиток її у дітей дошкільного віку спричиняє труднощі при опануванні знань, умінь та навичок у процесі навчання.

Проблему пам'яті у особистості вивчали в межах фізіологічних (О. Лурія, І. Павлов, І. Сеченов, О. Хомська та ін.), психологічних (П. Блонський, Л. Вигоцький, В. Зінченко, О. Леонтьєв та ін) та педагогічних (С. Бочарова, П. Зінченко, А. Смирнов та ін..) підходів; у дітей з типовим психофізичним розвитком (Г. Абрамова, Д. Ельконін, Г. Любленська, В. Мухіна, Л. Терлецька та ін.) та в межах вивчення психічних процесів у дітей з порушеннями мовлення (Л. Андрусишина, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Т. Сак, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему «Формування слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, та експериментально дослідити слухомовленеву пам'ять у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми, та визначити особливості розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

2. Визначити методи діагностики та експериментально дослідити особливості розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

3. Визначити методи формування слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. Експериментально перевірити ефективність проведеної навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – особливості слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження: – *теоретичні:* вивчення та порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо розуміння сутності пам'яті, її діагностики та корекції;

– *емпіричні:* дослідження слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку: методика С«Заучування 10 слів», методика О. Лурія, «Намалюй слово», методика «Казка»; констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики:* кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних; χ^2 критерій Пірсона.

Теоретичне значення. Розширено поняття "пам'яті", охарактеризовано її розвиток у дітей дошкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення, подано порівняльний аналіз розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Практичне значення результатів дослідження – полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики особливостей розвитку слухомовленевої пам'яті у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. Описана навчально-корекційна методика може

бути використана у роботі логопеда, психолога, вихователя логопедичної групи та груп з інклюзивної форми навчання.

Наукові результати дослідження були здійснені на базі дошкільного навчального закладу № 1 «Сонечко», селища Іванків, Борщівського району, Тернопільської області.

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у наукових публікаціях: «Особливості розвитку пам'яті у дітей-логопатів дошкільного віку» Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред.. Н.С. Гаврилової, – Вип.9. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006» 2016., – 2016. – С. 62–64.

«Особливості розвитку короткотривалої слухової пам'яті у старших дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Теоретико – методична спадщина Івана Гавриловича Єременка і сучасність (до 100-річчя від дня народження)» 24жовтня 2016 року / За ред. В. М. Синьова, І. П. Колесника. – Випуск 1. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, – 2016. – С. 345–349.

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (81 найменувань), додатків (32 сторінки). У роботі вміщено 16 таблиць, 12 графіків. Загальний обсяг наукової роботи – 118 сторінок, з них 79 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Встановлено, що пам'ять – це основа психічної діяльності. Вона тісно пов'язана з усім психічними процесами. Цей психічний процес, здатен відображати досвід особистості шляхом запам'ятовування, зберігання та наступного відтворення інформації.

2. Визначено, що у дітей дошкільного віку переважає мимовільна пам'ять; визначено, що образна пам'ять домінує за інші види пам'яті; дошкільники найкраще запам'ятовують той матеріал, який емоційно підкріплений; активно розвиваються рухова та словесно-логічна пам'ять.

Розкрито, що у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку на відмінно, від дітей з типовим психофізичним розвитком; виявлено, що у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення низький рівень продуктивності запам'ятовування, що впливає на їх пізнавальну діяльність; довільне запам'ятовування виявляються у нижчій продуктивності, порівняно з їх однолітками без мовленнєвих патологій.

3. Визначено, що існують різні типи методик, що направлені на дослідження слухомовленнєвої пам'яті у дітей дошкільного віку, які дозволяють вивчити її складову: обсяг, швидкість, послідовність відтворення, міцність втримування, точність виконання. Для дослідження нами було вибрано методики «Заучування 10 слів», методика О. Лурія, «Намалюй слово», методика «Казка».

Досліджено, що усі складові слухомовленнєвої пам'яті у дітей з загальним недорозвиненням мовлення є порушені і більшості дошкільникам

притаманний низький рівень їх розвитку (обсяг (ЗНМ–50%, типовий розвиток–10%), швидкість (ЗНМ–60%, типовий розвиток–23%), послідовність відтворення (ЗНМ–45%, типовий розвиток–15%), міцність втримування (ЗНМ–65%, типовий розвиток–5%), точність виконання (ЗНМ–45%, типовий розвиток–10%)).

4. Обґрунтовано принципи роботи, завдання, головні цілі, шляхи, форми, етапи та зміст навчально-корекційної роботи; визначено методи та прийоми для формування слухомовленнєвої пам'яті у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Встановлено, що проведена навчально-корекційна робота з формуванню слухомовленнєвої пам'яті у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення (III – рівня) збільшила рівень дітей до середнього та високого рівнів. Встановлено, що у більшій кількості дітей (37,8%) низький рівень був відсутнім, на що вказували показники відхилення ($EГд > 37,8\% EГп$. – експериментальної групи до і після формувального експерименту), зменшився рівень складових слухомовленнєвої пам'яті, що склало: обсягу (10%), швидкість (37%), міцність (47%), точність (30%), послідовність (35%)

Також показники відхилення показують ($EГд < 26,4\% EГп$. – експериментальної групи до і після формувального експерименту), що на 26,4% збільшилась кількість дошкільників з порушеннями мовлення яким був притаманний середній рівень розвитку. Відповідно у таких дітей покращився й рівень розвитку складових слухомовленнєвої пам'яті: обсягу (32%), швидкості (15%), міцності (38%), точності (22%), послідовності (25%).

Результати показників дослідження вказують на те, що під час формувального експерименту також, збільшилась кількість дітей на 11,4% які мали високий рівень розвитку слухомовленнєвої пам'яті ($EГд < 11,4\% EГп$. – експериментальна група після і до формувального експерименту). Їх складові відповідали позиціям дітей з типовим психофізичним розвитком

обсяг (8%), швидкості (12%), міцності (19%), точності (8%), послідовності (10%).

5. У нашому дослідженні ми не мали змоги дослідити особливості розвитку усіх процесів пам'яті. Тому перспективою подальшого вивчення є й інші процеси пам'яті (зорова, мимовільна, довільна, образна) у дітей-логопатів урахуванням мовленнєвого дизонтогенезу (у дітей з дизартрією, ринолалією, алалією та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. Москва, 1980. 68 с.
2. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток наочно-образного та логічного мислення дітей. Тернопіль, 1998. 79 с.
3. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті. Тернопіль, 1998. 70 с.
4. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток уваги пам'яті та навиків навчальної діяльності. Тернопіль, 1998. 46 с.
5. Белова-Давид Р.А. Клинические особенности детей до школьного возраста с недоразвитием речи. *Нарушение речи у дошкольников..* Москва, 1992. С.82-129.
6. Бериташвили И. Пам'ять позвоночных животных, её характеристика и происхождение. Москва, 1974. С. 146-18
7. Белова О. Б. Особливості розвитку уваги та пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Проблеми суч. псих // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного універ. імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський. 2011. Вип. 11. С.82 – 84.*
8. Блонский П.П. Память и мышление: научное издание. Санкт-Петербург, 2001. 287 с.
9. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. посіб. 2-ге вид. Київ, 2007. 968 с.
10. Винославська О.В., Бреусенко-Кузнецов О.А., Зливков В.Л., Апішева А.Ш., Васильєва О.С. Психологія: навч. пос. Київ, 2005. 351с.
11. Власенко И. Т. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи. Москва, 1990. 184 с.
12. Волков Б.С., Волкова Н. В. Детская психология: Логические схемы. Москва, 2002. 256с.

13. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва, 1997. 536с.
14. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з загальним недорозвитком мовлення з порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. соціально-педагогічна*, 2008. Вип. X. С. 45–47
15. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з загальним недорозвитком мовлення з порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський*, 2008. Вип. X. С. 35–38.
16. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський, 2011. 200 с.
17. Галанов А.С. Психическое и физическое развитие ребенка от 3 до 5 лет: *Пособие для работников дошкольных образовательных учреждений и родителей*. 3-е изд. Москва, 2006. 96 с.
18. Гуменна, Г.С. Розвиток мнестичних процесів у дітей, які страждають моторної алалією. *Мовні розлади у дітей та методи їх усунення: в сб. науч. тр.* Москва, 1978. С. 67–72.
19. Давидова О. Вплив психофізичних відхилень на стан мовленнєвого розвитку дитини. *Дефектологія*. 2007. №11. С. 49–51.
20. Даниленкова, О.Р. Розвиток навмисного запам'ятовування у дітей з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення. *Дефектологія*. 2000. № 6. С. 50 –64.
21. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 2007. 392 с.
22. Елькін Д.Г. Психологія і педагогіка пам'яті: навч. посіб. Москва, 1981.
23. Єніна Л. Гімнастика розуму. *Палітра педагога*. 2002. №4. С.24–25
24. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. Москва, 1990. 251 с.

- 25.Заброцький М. М. Вікова психологія. К. : МАУП, 1998.
- 26.Заика Е. В. Исследование продуктивных функций памяти в восприятии *Вестник Харьковского университета. Психология деятельности и познавательных процессов.* № 253. Харьков, 1984. С. 32–38.
- 27.Заїка, Є.В. Про організацію ігрових занять для розвитку мислення, уваги і пам'яті школярів. *Питання психології.* 1995. № 1. С. 23 –27.
- 28.Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание. Москва, 1981. 186с.
- 29.Истомина З. М. Развитие произвольной памяти у детей в дошкольном возрасте. *Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста.* Москва. 1948. С. 75–90.
- 30.Капунова, Т.М. Психологічний аналіз смислових зв'язків при запам'ятовуванні у дітей дошкільного віку: автореф. Москва, 1986. 24с.
- 31.Клацки Р. Память человека: структура и процессы. Москва, 1978.
- 32.Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб. Київ, 2010. 293 с.
- 33.Корниенко Н. А. Возрастная и педагогическая психология. Москва, 1955. 280 с.
- 34.Коробко С. Особливості розвитку пам'яті учнів. Початкова школа. 1999. №2. С.12-15.
- 35.Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: методичний посібник. 2-е вид. Київ. 2008. 137с.
36. Костюк Г. С. Вікова психологія. К. : Радянська школа, 1976. 270 с.
- 37.Кочерга О. Психофізіологія дітей 4-5 років. Київ, 2007. 186с.
- 38.Котова А. Как сохранить и улучшить память. Практические рекомендации и упражнения. Москва, 2000. 320с.
39. Крылова А.А. Психология. Москва, 2000. 210с.
- 40.Леонтьев, О.М. Розвиток вищих форм запам'ятовування. *Хрестоматія по загальній психології: психологія пам'яті.* Москва. 1979. С. 166-182.
- 41.Лурия А.Р. Маленькая книжка о большой памяти. Ммосква, 1968.

- 42.Лурия А.Р. Роль речи в регуляции нормального и аномального поведения. *Проблемы высшей нервной деятельности нормального и аномального ребёнка*: Т.2. Москва, 1958. С.5–42.
43. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 1974. 210с.
- 44.М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. 3-тє вид., Київ, 2004. 487 с.
- 45.Максименко С.Д. Загальна психологія. Вінниця, 2014, 704 с.
- 46.Максименко С., Максименко К., Главник О. Готовність дитини до навчання. Київ, 2003. 112 с.
- 47.Макарова, И. В. Психология : конспект лекцій. 2–е изд., доп. Москва, 2010. 237 с.
- 48.Мастюкова, О.М Про розладах пам'яті у дітей з недорозвиненням мовлення. дефектологія. 1972. № 5. С. 12-18.
- 49.Мацко Л.А., Прищак М.Д Основи психології та педагогіки: Навч.посібник. Вінниця, 2009. 158с.
- 50.Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 2008. 288 с.
- 51.Палій А. А. Методи діагностики психічного розвитку дітей : навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2013. 430 с.
- 52.Панько Е.А. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция. Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько, С.А. Игумнов. Санкт-Петербург, 2004. 480 с.
- 53.Пахомова Н. Г. Нейропсихолінгвістика: навч. посіб. для студ. спец. 7.01010501, 8.01010501 – «Корекційна освіта». Полтава, 2013. 268 с.
- 54.Поліщук С. В. Мовні порушення. Причини їх виникнення: вісн. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Корекц. педагогіка і психологія. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 3. С. 148–154.
- 55.Потапова Т. Ігри-криптограми. Палітра педагога. Київ. 2002. №3. С.20-21

56. *Психодіагностика. упоряд: Л. Терлецька, О. Главник. Київ, 2002. 112с.*
57. Репкин В.В., Ячина А.С. Произвольное запоминание, как необходимое условие самостоятельного усвоения учебного материала. Харьков, 1985. 98с.
58. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва, 1946. 196с.
59. Семенова К. А. Клиника и реабилитационная терапия детских церебральных параличей. Москва. 1972. 280с.
60. Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Загальна психологія: навч. посіб. Київ, 2012. 296 с.
61. Середіна Н., Шкуренко Д. Основы медицинской психологии: общая, клиническая, патопсихология. серия «Учебники, учебные пособия. Ростов в/Д:»Феникс», 2003. 50с.
62. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., З. В. Огороднійчук. Загальна психологія : підручник. Київ, 2005. 464 с.
63. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: навч посіб. 4-те вид. Київ, 2014. 112 с.
64. Смирнова А.А. Вікові та індивідуальні відмінності пам'яті. Москва, 1967. 302 с.
65. Тарасун В. В. Логодидактика: навч. посібник. Київ, 2004. 348 с.
66. Тарасун В. В., Гаврилова Н.С. Особливості навчання математики молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку: навч. пос. Кам'янець-Подільський, 2007. 268 с
67. Терлецька Л.Г. Психодіагностика розвитку від року до десяти. Тернопіль, 2008. 192 с.
68. Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. Психологія: підручник 5-те вид., стереотип. – Київ, 2005. 560с.
69. Трошин О. В., Жулина Е. В. Логопсихология: учеб. Пособие. Москва, 2005. 256 с.
70. Урунтаева Г.А. Дошкільна психологія: Учеб. посібник для уч-ся СПУЗ. Москва, 1996. 336 с.

71. Фігередо, Е.Л. Психолого-педагогічна характеристика дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення: автореф. дис. канд. пед. наук: Київ, 1989. 17 с.
72. Філімонов В. І. Фізіологія людини: підручник 3-тє вид., випр. Київ, 2015. – 488 с.
73. Хомская Е. Д. Нейропсихология. 4-е изд. Санкт-Петербург, 2005. 496с.
74. Цветкова Л.С. Мозг и интеллект: Нарушение и восстановление интеллектуальной деятельности. Москва, 1995. 304 с.
75. Чистоградова И.А. Особенности психического развития детей с врожденной челюстно-лицевой патологией. Мат. научно-практ. семинара «Врожденная и наследственная патология головы, лица и шеи у детей: актуальные вопросы комплексного лечения», Москва. 2002. С. 287–288.
76. Урунтаева Г.А. Дошкільна психологія: Учеб. посібник для уч-ся СПУЗ. Москва, 1996. 336 с.
77. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів. Початкова школа. Київ. 2003. №3. С.16–17.
78. Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку: методичний посібник. Київ, 2008, 84с.
79. Розвиток і тренування пам'яті. Порушення пам'яті https://studme.com.ua/115606135135/psihologiya/razvitie_trenirovka_pamyati_narusheniya_amyati.htm. (дата звернення 12.09.2019).
80. Різновиди пам'яті та їх особливості <http://www.studfiles.ru/preview/5651179/page:3/>. (дата звернення 12.09.2019).
81. Формування пам'яті у дітей дошкільного віку <https://studfiles.net/preview/5721462/page:16/> (дата звернення 12.09.2019).